

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАКОМПАНІЙ У ВИЩИХ ЛЬОТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття присвячена розгляду такої актуальної теми, як підготовка майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній у льотних навчальних закладах. Розглядаються професійно значущі якості, компетентності, якими повинен володіти менеджер зовнішньоекономічної діяльності, визначення та компоненти комунікативної компетентності майбутнього фахівця з менеджменту зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність; комунікативна компетентність; майбутній менеджер; підготовка; професіоналізм.

Постановка проблеми та її актуальність. У часи економічних перетворень Україна потребує висококваліфікованих спеціалістів взагалі та менеджерів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), спроможних працювати, як в Україні так і за її межами, зокрема.

Важливість формування компетентності у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності визначається декількома чинниками, а саме: специфікою їх професійних обов'язків, що мають відношення до вирішення економічних завдань; зростаючими вимогами ринкової економіки та вимогами до рівня компетентності майбутніх фахівців.

Формування та подальший розвиток компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності вимагає створення таких умов, які б дозволили ефективно вирішувати поставлену мету.

Обсяг знань, умінь і професійних навичок менеджера авіакомпаній зумовлюється сучасним рівнем розвитку науки і техніки, специфікою економічних відносин, теорією і практикою управління, перспективами розвитку галузі, а також характером майбутньої виробничої діяльності. Спеціаліст повинен бути підготовлений до економічної, господарської, організаційно-управлінської та дослідницької роботи у відповідності з отриманою спеціальністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених досліджували питання формування комунікативної компетентності при підготовці різних спеціалістів, а саме: особливості процесу формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів (В. Черевко, О. Краєвська), учителів (О. Волченко, В. Кашницький, Є. Проворова), перекладачів (З. Підручна), соціальних працівників (Д. Годлевська), документознавців (Н. Назаренко), керівників Державної прикордонної служби України (В. Назаренко), фахівців митної служби (О. Павленко), юристів (Н. Арзянцева, О. Губарева, О. Калити), інженерів (Т. Бутенко), педагогів (Н.Б. Завіниченко, С.С. Макаренко, В.В. Морозов, Л.О. Савенкова) та ін.

Мета дослідження – розглянути особливості підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній у льотних навчальних закладах, пов'язані з їх професійною діяльністю та її складовою комунікативної компетентності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Підготовка менеджерів зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній у авіаційних вишах є однією з актуальних проблем і завдань сучасної професійної педагогіки сьогодення, яка вимагає активних пошуків визначення змісту й методів її розв'язання, правильно обґрунтованої психолого-педагогічної системи, спрямованої на процес професіоналізації через зв'язок з онтогенічним розвитком людини, цілісним розвитком її особистісних якостей, здібностей і інтересів, формування такого суб'єкта праці, який би зміг задовольняти вимоги роботодавців через узгодження теорії і практики [9].

У процесі такої підготовки закладаються основи фахового, економічного та логіко-інформаційного мислення, формується світоглядна концепція спеціаліста, накопичуються необхідні знання, виробляються навички та вміння [6].

З огляду на зазначене, вважаємо, що організація навчального процесу повинна бути саме такою, щоб головними чинниками формування майбутнього фахівця визначалися освітній процес, освітнє середовище, діяльнісна складова й особистісні якості.

Отже, менеджер ЗЕД – представник особливої професії, який, за словами Е. Печерської, здійснює суто практичну, пошукову та інноваційну діяльність, що містить потужні проектно-конструкторські, проектно-технологічні та практико-інноваційні компоненти [10, с. 53].

Професійна спрямованість є невід’ємною ознакою навчального процесу, це означає, що кожен викладач дисциплін циклу професійної та практичної підготовки повинен усвідомлювати, які професійні вміння слід відпрацьовувати у процесі вивчення окремого курсу. Якщо викладач вищого навчального закладу чітко поставить перед собою перспективне педагогічне й методичне завдання і визначить, які інтелектуальні, моральні, освітні, фахові та фізичні якості потрібні майбутньому менеджеру, то він без ускладнень зможе підготувати конкурентоспроможного фахівця. Цілеспрямоване професійне виховання студентів відіграє значну роль при формуванні компетентності, оскільки від рівня сформованості професійних інтересів залежить професійна підготовка сучасної молоді.

Отже основні напрями навчання майбутнього менеджера ЗЕД відображено в освітньо-кваліфікаційній характеристиці [4] професійної діяльності бакалавра професійного спрямування «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», які насамперед полягають у реалізації загальних функцій управління, шляхом здійснення операторських, адміністраторських, евристичних процедур праці; прийнятті рішень у межах своїх компетенцій; оперативному управлінні лінійними, функціональними, самостійними підприємствами, що знаходяться як на території України, так і за її межами.

Менеджер зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній, відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики за професійним спрямуванням повинен володіти професійно значущими якостями, що представлені на рис. 1 [4].

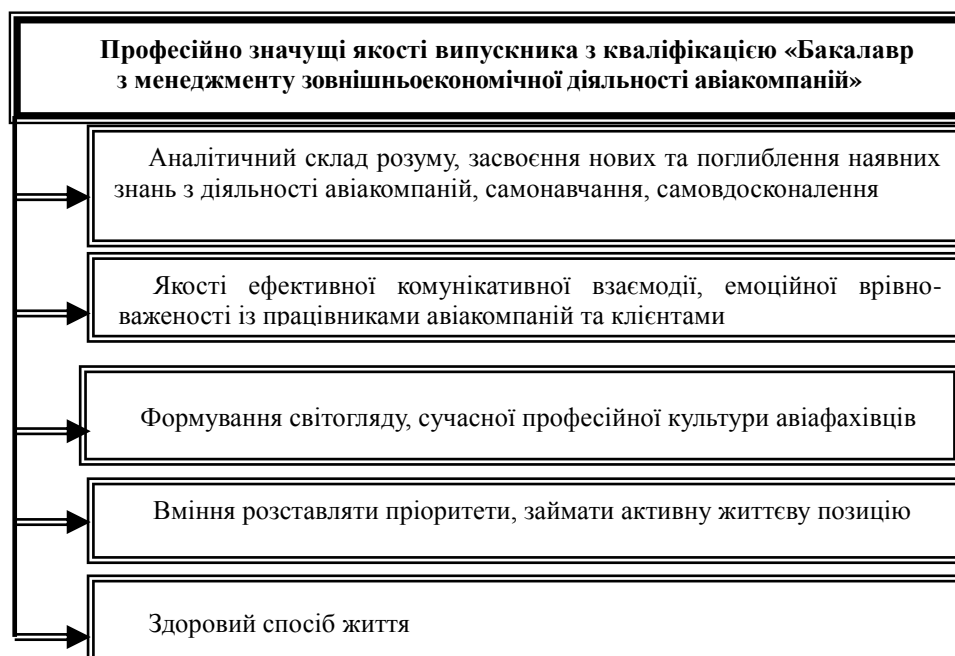

Рис. 1. Професійно значущі якості випускника з напрямку підготовки «Бакалавр з менеджменту зовнішньоекономічної діяльності»

У наведеному переліку професійно значущих якостей випускника вагоме місце посідає здатність до формування світогляду, сучасної професійної культури авіафахівця, що в підсумку і сформує його висококваліфікованим, конкурентоспроможним спеціалістом.

Аналіз літератури з питань професіоналізму в менеджменті [7, 5, 11] свідчить про те, що будь-який професійний менеджер повинен володіти:

- 1) спеціальними знаннями і навичками у своїй предметній області;
- 2) інформацією та вмінні її збирати, структурувати і правильно використовувати;
- 3) основами менеджменту та самоменеджменту;
- 4) мистецтвом ділового спілкування.

Головний зміст вибору професійного шляху людей визначає долю майже кожної людини.

Ставлення до трудової діяльності, яке виникає в період підготовки до неї, в процесі навчання та самої праці, розглядається як одна з найважливіших соціальних та психологічних характеристик особистості.

Комунікативна діяльність менеджерів зовнішньоекономічної діяльності дозволяє виокремити такі компоненти комунікативної компетентності: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-стратегічний та діяльнісно-корегувальний (рис. 2). Проаналізуємо ці компоненти:

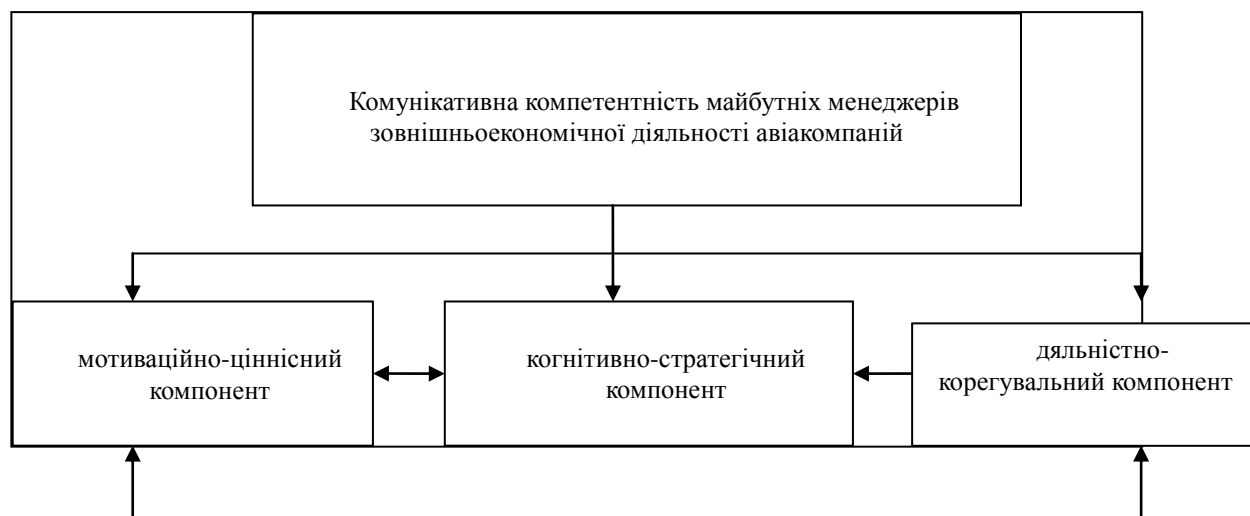

Рис. 2. Компоненти комунікативної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній

Під час розгляду *мотиваційно-ціннісного компонента* комунікативної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній необхідно зазначити, що мотивація до комунікації є головним інструментом розвитку комунікативного потенціалу особистості, також мотиваційно-ціннісний компонент посідає провідне місце в комунікативній компетентності майбутнього фахівця, оскільки базується на визначеності та спрямованості службово-ділової взаємодії та спілкування (на основі наявних етичних, моральних і правових цінностей, мотивації досягнення, установок соціальної взаємодії та ін.).

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає спрямованість студента на гуманістичне спілкування, яке дослідниця Доловова Н.М. вважає найвищим проявом підготовленості студентів до компетентного спілкування, сформованість потреби і мотивації до комунікативного самовдосконалення [2].

Розглянемо *когнітивно-стратегічний компонент* комунікативної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності.

Звернемося до змісту когнітивного складника комунікативної компетентності. Т. Бутенко вважає, що когнітивний компонент комунікативної компетентності включає знання про функції, форми, засоби, види спілкування [1]. О. Загородна у складі когнітивного (згідно з автором «орієнтаційно-когнітивного») компоненту комунікативної компетентності виділяє знання про професійну діяльність, про спілкування та знання про мову [3].

Н. Назаренко стверджує, що поданий компонент включає «самопізнання та пізнання партнерів по спілкуванню, необхідні знання у сфері спілкування у всьому розмаїтті його форм і ситуацій» [8, с. 35].

Також необхідно забезпечити засвоєння знань з невербальної комунікації (доцільне за змістом та кількістю застосування міміки, жестів та правильне розшифрування невербальних сигналів партнера), знаково-символічної комунікації (доцільне за змістом та кількістю застосування візуальних концепцій та метафор, ефективна передача інформації кількісного та якісного характеру), знання технічного характеру для забезпечення інформаційно-технічного складника комунікативної діяльності та практичні знання з психології для забезпечення емоційно чуттєвого складника.

Вважаємо також за доцільне забезпечити майбутніх менеджерів розумінням стратегії застосування означених знань в подальшій навчальній та професійній діяльності. Тому, когнітивний компонент у структурі комунікативної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності необхідно поєднати із стратегією їх застосування у когнітивно-

стратегічний компонент, адже знання мають бути практично зорієнтованими та стратегічно обґрунтованими. Така стратегія є вкрай важливою в умовах, коли комунікативна підготовка здійснюється в рамках різних навчальних предметів, які дають вагомі, однак неузгоджені між собою за змістом та у часі комунікативні знання, навички, вміння та досвід.

Необхідно наголосити, що у стратегію підготовки до професійної комунікативної діяльності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності мають увійти знання, що відповідають вимогам освітньо-професійних програм та освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців.

Таким чином, зрозуміло, що когнітивно-стратегічний компонент комунікативної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності повинен включати знання значення та засобів комунікативної діяльності менеджера зовнішньоекономічної діяльності, а також стратегію їх застосування.

Діяльнісно-корегувальний компонент комунікативної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності є практичним виявленням в комунікативній діяльності знань сучасних інформаційних технологій, державної мови та мови світового спілкування (англійської), мови жестів та міміки, засобів знаково-символічної комунікації, знання психологічних технік комунікації та демонстрації мотивації до ефективної комунікації на загальнолюдському та професійному рівні, здатність мотивувати інших до ефективної професійної та загальнолюдської комунікації, а також передбачає здатність до самокорекції та саморозвитку в даному аспекті людської діяльності.

Тому, невіддільним компонентом структури комунікативної компетентності майбутнього менеджера зовнішньоекономічної діяльності є *діяльнісно-корегувальний компонент*.

Розглянувши компоненти, головні вимоги роботодавців до майбутнього фахівця з менеджменту ЗЕД та провівши науковий аналіз сучасної теорії та практики менеджменту ЗЕД, ми прийшли такого висновку, що тільки освічений, спеціально підготовлений фахівець здатний створити сьогодні конкурентоспроможність на зовнішньому ринку України та впровадити його принципи в роботу авіакомпаній.

Підготовка майбутніх менеджерів авіакомпаній, згідно з новими стандартами розглядається як невід'ємна складова підготовки фахівців, і одночасно, як сукупність взаємодіючих компонентів педагогічної системи, що забезпечує випускникам отримання знань, формування навичок і умінь в різних аспектах їх професійної діяльності, а також комплексу компетенцій, необхідних для подальшого розвитку особистості професіонала. Одним з основоположних підходів, на основі яких будується процес навчання менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, є системний підхід як напрям методології дослідження, в основі якого лежить розгляд об'єкта як цілісної безлічі елементів в сукупності відносин і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як системи.

Відповідно до цього підходу, при побудові навчального процесу всі його аспекти повинні складати систему, а саме: мета, зміст, структура основного курсу навчання, методика проведення всіх видів навчальних занять, зміст дидактичних матеріалів, взаємопов'язані і взаємообумовлені кінцевою метою професійної освіти, а саме підготовкою фахівця до вирішення професійних завдань в ситуаціях, коли успіх безпосередньо залежить від здатності фахівця використовувати свої вміння і навички. Основним принципом системного підходу є його цілісність, що дозволяє розглядати одночасно систему як єдине ціле і в той же час як підсистему для вищих рівнів.

В даний час одним із завдань вищої школи є визначення вимог до якості підготовки фахівців з позиції результатів освіти, що оцінюються державою, суспільством і роботодавцем. Для якісної підготовки випускників потрібно створити систему оцінки компетенцій, що враховує, з одного боку, запити споживачів, а з іншого – цільові орієнтири освіти. Особистісно-орієнтоване навчання – це таке навчання, де на чільне місце ставиться особистість студента, його самобутність, самоцінність, де суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти.

Мета навчання при особистісно-орієнтованій освіті: створити психолого-педагогічні умови, що дозволяють в єдиному колективі працювати з орієнтацією не на «усередненого» студента, а з кожним окремо, з урахуванням індивідуальних пізнавальних можливостей, потреб та інтересів. Основна функція освітнього процесу: організація індивідуального пізнання і індивідуального розвитку. В системі особистісно-орієнтованої освіти основним завданням виступає використання суб'єктного досвіду студента в освітніх цілях.

Суб'єктний досвід – досвід власної життєдіяльності студента, досвід його пізнання, соціалізації, саморозвитку, самореалізації. Особистісно-орієнтоване навчання формує такі вміння:

- самостійно здобувати і творчо використовувати отримані знання;

- приймати самостійні і відповідальні рішення; планувати свою діяльність, прогнозувати і оцінювати її результати; приймати відповідальність за себе і своє оточення;
- будувати з іншими людьми відносини співпраці і підтримки [І. С. Якиманська].

Аналіз поглядів науковців щодо визначення сутності терміну комунікативна компетентність дає підстави стверджувати, що ця наукова категорія також трактується по різному, але дослідники визначають цей термін майже схожим .

Комунікативна компетентність забезпечує ефективну ділову взаємодію із необхідністю укладати систему професійно важливих якостей, визначаючих успішність таких видів професійної діяльності, які комунікативні за своєю природою.

Серед комунікативних якостей відносно менеджерської діяльності дослідники виділяють: спроможність до кооперації і групової роботи; поведінкові орієнтації під час вирішення конфліктних ситуацій; соціальну компетентність при реалізації своєї мети у кризовій ситуації конкуренції з партнером по інтеракції.

Так само значимими є і спільні комунікативні якості, які включають: якості, пов'язані з улаштуванням змісту комунікації; ставлення до партнера по комунікації; засіб впливу на партнера; спосіб відкриття партнеру себе.

Таким чином одним із найважливіших завдань підготовки майбутніх фахівців для будь-якої професійної галузі є формування комунікативної компетентності.

Висновки. Виходячи з вимог до майбутнього спеціаліста авіаційної галузі, можна зробити висновок, що в умовах розвитку ринкових відносин менеджмент ЗЕД активно проникає в українські авіакомпанії. Підприємці зацікавлені у використанні його основних професійних надбань. Менеджер зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній повинен володіти теоретичними засадами як управлінської діяльності (законами, закономірностями, принципами, категоріями, механізмами, моделями тощо), так і управляти своєю авіакомпанією, займатися проектуванням систем менеджменту (формуванням взаємопов'язаних і взаємодіючих особливих управлінських важелів, які забезпечують управлінський вплив в роботі авіакомпаній).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бутенко Н.Ю.* Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2005. – 336 с.
2. *Доловова Н.Н.* Формирование коммуникативной компетентности студентов в педагогическом пространстве технического вуза (на примере курса «Иностранный язык») [текст]: дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Н.Н. Доловова . – Ульяновск, 2003. – 222 с .
3. *Загородна О.Ю.* Формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Загородна Ольга Юріївна. — Вінниця, 2010 – 254 с.
4. *Залевський А. В.* Отсвітньо-кваліфікаційна характеристика випускника Державної льотної академії України «Менеджер зовнішньоекономічної діяльності» / А.В. Залевський, Ю.В. Сікірда. – Кіровоград : ДЛАУ, 2007. – 30 с.
5. *Кабушкин Н.И.* Основы менеджмента: учеб. пособие. – 5-е изд., стереотип. – Мн.: Новое знание, 2002. – 336 с.
6. *Кириченко О.А.* Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 384 с.
7. *Маркова А.К.* Психология профессионализма. — М.: МГФ «Знание», 1996. – 309 с.
8. *Назаренко Н.С.* Формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Назаренко Наталія Степанівна. – Київ, 2008. – 258 с.
9. *Остапенко О.М.* Формування професійної культури менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у фаховій підготовці: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Остапенко О.М. – Кіровоград, 2014.
10. *Печерская Э.П.* Концептуальные аспекты подготовки конкурентоспособного специалиста в современных условиях / Э.П. Печерская. – Самара: Изд-во Самар. гос. экон. акад., 2003. – 260 с.

11. *Стайм Л.У.* Управление персоналом. Настольная книга менеджера. — М.: Добрая книга, 2007. — 536 с.

K. Krylova

**PECULIARITIES OF PROFESSIONAL TRAINING
OF FUTURE FOREIGN ECONOMIC AIRLINE ACTIVITY MANAGERS
AT THE HIGHER FLYING EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

***Summary.** The article is devoted to consideration of such an urgent topic as training of future foreign economic airline activity managers in flying educational institutions. The professionally significant qualities, competences, which must be possessed by the manager of foreign economic activity, determination and components of the communicative competence of the future foreign economic activity managers are considered.*

***Keywords:** communicative competence; foreign economic activity; future manager; professionalism; training.*